

Egeresi László Sándor:
Bibliai héber–magyar szótár:
Függelék: bibliai arámi szavak listája

BUDAPEST: [S.N.], 2022

Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem bibliai héber-tanáráként és nyelvvizsgáztatójaként nagyon megörültem, amikor megtudtam, hogy megjelenik egy új bibliai héber–magyar szótár. Nagy szükség volt már rá, hiszen a legutóbb több mint 140 éve, 1881-ben jelent meg ilyen Pollák Kaimtól,¹ amely mind nyelvhasználatában, mind szemléletében elavult, de a bibliai héber nyelvvizsgán kénytelenek vagyunk vagy ezt, vagy a hebraista és teológus körökben csak BDB-nek² becézett angol nyelvű szótárt használni. Komoly igény volt már egy olyan szótárra, amely amellett, hogy mai magyar nyelvű, figyelembe veszi a bibliakutatás és a héber nyelvtörténet újabb fejleményeit, különös tekintettel a maszoréta szövegen kívüli és Pollák Kaim óta felfedezett klasszikus héber nyelvemlékekre, azaz *Ben Szira* (Sirák fia) héber nyelvű kézírataira és a holt-tengeri tekerccsre.

Öndefiníciója szerint az Egeresi-szótár (továbbiakban: BHMSz) nemcsak tudományos, hanem pedagógiai mű is kíván lenni, és ennek szellemében a szerző arra törekszik, hogy a szótár minél inkább felhasználóbarát legyen. Ezt az ígéretét teljesíti is: egykötetes, kezelhető méretű, mégis áttekinthető. A szócikkek nagybetűvel, a magyar jelentések pedig félkövérrel vannak szedve, ezért könnyen szembeötlenek. A lapszéleken mindkét oldalról látható héber ábécé betűinek megfelelő, „alefbét-regiszter” jelentősen megkönnyíti az eligazodást. Mindez lerövidíti a szótározásra szánt időt, tehát nagy segítséget jelent kezdő hebraistáknak tanulmányaik során és vizsgaszituációban is. Öröndetes, hogy a BHMSz külön tartalmazza a héber Szentírás arámi szakaszainak szókincsét is, amely eddig a bibliai arámit elsajátítani kívánó hallgatók számára leginkább az úgynevezett Fohrer-szótárban³

¹ Pollák Kaim: Héber–magyar teljes szótár. Budapest, 1881.

² Brown, Francis – Driver, Samuel Rolles – Briggs, Charles A.: A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament: with an Appendix Containing the Biblical Aramaic, based on the Lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson. Oxford: Clarendon Press, 1906; lásd még további javított kiadásait (1952, 1957, 1966, 1972).

³ Fohrer, Georg: Héber–arám–magyar bibliai szótár. Ford. Liptay György; szerk. Üрге Alajos. Bécs: OMC, 1993.

volt külön elérhető, mert Pollák Kaim említett szótárában nem választotta szét őket a héber szavaktól.

A jogos elismerés és ünneplés mellett, amit a szótár megjelenése kiváltott, helye van a jobbító szándékú kritikának is, amelyet szeretnék annak szellemében előadni, ahogyan James Baldwin afroamerikai író és aktivista nyilatkozott az Egyesült Államokról: „Jobban szeretem Amerikát, mint bármely más országot a világon, és pontosan ezért ragaszkodom ahhoz a jogomhoz, hogy állandóan kritizáljam.”⁴ A BHMSz tehát a jelentősége miatt megérdemli az alapos vizsgálatot és a helyenként megfontolandó kritikát.

Az előszó legnagyobb részét a korábban megjelent bibliai héber szótárak ismertetése adja. Sajnos ezek között csak angol és német nyelvűek szerepelnek, és hiányzik Pollák Kaim említett szótára és Árus Lajos műve,⁵ mely utóbbi ugyan nem szótár, és csak Mózes első öt könyvéhez jelent meg, de jelentős magyar nyelvű eszköz a héber Biblia megértéséhez. Szerepel azonban Fohrer szótára, amelynek magyar fordítása a modern magyar nyelvezet miatt fontos.

Egeresi a vizsgált szótárban a magyarországi oktatásban hagyományos latin nyelvtani terminológiával dolgozik, és nem reflektál arra, hogy a nemzetközi oktatásban egyre inkább terjed a héber *qatal*, *yiqtol*, *wayyiqtol*, *weqatal* megnevezés a perfectum, imperfectum és a waw consecutivum alakok helyett.⁶ Minden bizonnyal igen hasznos lenne, ha valamely megjegyzésében utalna ezekre, mivel korábban megjelent bibliai héber nyelvkönyvben is ezt a terminológiát javasolja.⁷

Annak ellenére, hogy a szerző szerint „nagy volt a csábítás, hogy a KAHAL⁸ vagy egy másik egykötetes mű magyar változatát nyújtsuk a hazai olvasótábornak” (XV.), a szótár időnként olyan benyomást kelt, mintha a HALOT⁹ rövidített magyar változata lenne. Ugyanis egy az egyben követi a HALOT szócikkeinek sorrendjét, az igealakok a gyökbetűk alá vannak csoportosítva, csillagozott hipotetikus szótári alakokkal dolgozik, és ugyanúgy nem adja meg a főnevek nyelvtani nemét. Utóbbi

⁴ Baldwin, James: Notes on a native son. Boston: Beacon Press, 1955, 9. (az idézet a jelen szerző fordítása)

⁵ Árus Lajos: Öszövétségi héber–magyar szómagyarázat. 1. r.: Mózes öt könyve. Átdolg. és sajtó alá rend. Csanády Ágnes. Budapest – Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1996.

⁶ Például Kahn, Lily: The Routledge Introductory Course in Biblical Hebrew. London: Routledge, 2014, 65.

⁷ Egeresi László Sándor: A bibliai héber nyelv tankönyve. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 2015, 182, 188.

⁸ Dietrich, Walter – Arnet, Samuel: Konzise und aktualisierte Ausgabe des Hebräischen und Aramäischen Lexikons zum Alten Testament. Leiden: Brill, 2013.

⁹ Koehler, Ludwig – Baumgartner, Walter: The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Leiden: Brill, 1994.

információt Holladay¹⁰ csak a rendhagyóknál, de Pollák Kaim, Gesenius,¹¹ a BDB és a DCH¹² mindenhol megadja, Fohrer szótára pedig sehol. Ennek magyarázata hasznos lenne, mert így nem derül ki, hogy szándékos jellemzőről vagy esetleges hibáról van-e szó. Emellett úgy tűnik, hogy a BHMSz egy az egyben átveszi az 1994-es HALOT bibliai hivatkozásait a hibákkal együtt, például az צָרָה szócikknél (49.) az egyik bibliai hivatkozás a HALOT-ban és a BHMSz-ben is egyaránt Deut 32:26,¹³ pedig valójában 32:36. Félő, hogy ha van még ilyen hiba a HALOT-ban, akkor az is ellenőrzés nélkül átcúsúszhatott. Ebből a szempontból talán szerencsésebb lett volna az 1953-as verzióból dolgozni, mert abban helyesen szerepel a hivatkozás, ugyanígy Pollák Kaimnál is.¹⁴

Szintén magyarázatra szorulna, miért lehetséges, hogy „egyes emendációs javaslatokat elfogadunk, másokat ignorálunk” (XV). Másfelől az emendációkkal kapcsolatban már a DCH első kötetének egyik tudományos recenziója is felhívja a figyelmet arra, hogy egy nyelvészeti munka célja – bármennyire nehéz is a feladat – „a tényeket keresni és a találgatásokat elkerülni”, és annak „az aktuális szövegekre kell épülnie, nem pedig a rekonstruált szövegekre kell hagyatkoznia”.¹⁵ Talán szerencsésebb lett volna csupán felhívni a figyelmet az emendációkra mint tényekre, és nem állást foglalni velük kapcsolatban.

A szótár megadja a nehezebb szavak kiejtését, „hogy törekedjünk a pontosabb olvasásra” (XV). Ezzel kapcsolatban egyrészt nem pontosítja, hogy mit tekint „nehezebb szavaknak”, másrészt nem határozza meg az átírási rendszert és a kiejtési hagyományt. A nem héber betűkkel írt rokon nyelvi (akkád, arab, óarámi, ókánaáni, ugariti) szavakat átírja tudományosan, de a hébereket nem, és nem indokolja meg a különbségtételt. Jellemző példa, hogy az alefet és az ájint csak rokon nyelvi alakokban transliterálja ’ és ‘ jelekkel, továbbá a héberben például a צָרָה név kiejtés szerinti átírása a „Zöéb”, de az arab rokonnyelvi szó átírása *đi’b* (162.), valamint a פָּעַל ige (570.) egyes alakjai esetében a javasolt héber kiejtés „tifol” és „poolám”, mi-

¹⁰ Holladay, William Lee: *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Leiden: Brill, 1971.

¹¹ Gesenius, Wilhelm: *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, including the Biblical Chaldee*. Latinból ford. Edward Robinson. Boston: Crocker and Brewster, 1836, továbbá lásd későbbi kiadásait.

¹² Clines, David J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew*. Vol. 1–8. Sheffield: Academic Press, 1993–2012.

¹³ Koehler – Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic...*, 79.

¹⁴ Koehler, Ludwig – Baumgartner, Walter: *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*. Leiden: E. J. Brill, 1953, 78; Pollák: *Héber–magyar teljes...*, 31.

¹⁵ Rendsburg, Gary: *Review Essay: The Sheffield Dictionary of Classical Hebrew*. = *AJS Review*, XXI, 1996/1, 115.

közben a rokonnyelvi szavak átírása *f'l* (ugariti) és *fa'ala* (arab). Ezzel sajnos Egeresi ellentmond a saját tankönyvében korábban meghatározott átírási rendszernek.¹⁶

Ugyanígy némileg ellentmond a saját nyelvkönyvének, amikor következetesen ö-vel írja át a hangzó svát, amelyet a tankönyve szerint „átírásban kissé emelt ^e vagy ^o betűvel jelölünk”.¹⁷ Ez eltér a hebraisztikában nemzetközi sztenderdnek tekinthető „izraelies” kiejtéstől, ahol a svá /e/ vagy /e/ és /ö/ közötti hang, fonetikai jele: /ə/.

A szótár továbbá nem veszi figyelembe a gyenge dágés nélküli ם és ן spirantizált ejtését (/v/ és /h/¹⁸), így olyan szóalakokat találunk benne, mint a מֹסוֹהוֹא *mōsohoká* kiejtése *mesoħoħa* helyett (417), amellyel kapcsolatban további aggályként vethető fel, hogy ezzel az igealakokkal csak a ל prepozícióval ellátott מִסוֹהוֹא (*limsoħoħa*) formában találkozunk a Bibliában (1Sámuel 15:1) néma svával, amelynek a kiejtése Egeresi rendszerében *limsohoká* lenne. Ráadásul a ן átírása minden esetben „h” betűvel szerepel, de ez legalább következetes módon a szerző által írt nyelvtankönyvvel összhangban történik.¹⁹ Hasonló okokból problematikus a מוֹרְגְהָ (*horgeħa*) szóalak (157.) *horgöká* átírással, mert ez az igealak szintén nem létezik a Bibliában ebben a formában, csak ל prepozícióval a pauzális מוֹרְגְהָ (*lehorgeħa*, 1Mózes 27:42, Nehémiás 6:10) vagy מוֹרְגְהָ (*laharogħa*, 1Sámuel 24:11, más kéziratokban מוֹרְגְהָ, ejtsd: *laharogħa*²⁰), amelyek BHMSz szerinti kiejtése *löhorgöká*, illetve *laharogaká* vagy *laharogká* lenne. A מוֹרְגְהָ szóikkal kapcsolatban pedig további hiányérzetünk támadhat, mivel nem szerepel sem az 1Sámuel 24:10 locus, sem az ott található igealakokra nem történik utalás.

Bevezetőjében a szótár azt is megígéri, hogy gyakran feltünteteti majd az ivrit jelentéseket (XV.), sőt, „közli a szavak modern héber (ivrit) azonos vagy éppen eltérő jelentését” (XX.). Ennek egyik gyakori megnyilvánulását látjuk a „vö. ivrit” megjegyzésben, amivel kapcsolatban nem pontosan derül ki az olvasó számára, hogy az mennyiben segíti a Biblia héber szövegének megértését, hogy ha megtudjuk, hogy egy adott szó mit jelent a modern héberben. A szerző említett invenciója – állítása szerint – többek között abból fakad, hogy ezzel is Izrael állam iránti szimpátiáját és barátságát fejezze ki, ezzel is azt deklarálva, hogy nem csupán „zsidó testvéreink” barátja (XV.).

Az előszó azt is írja, hogy „a szótárban helyet kaptak judaisztikai érdekességek, információk” (XV.). Az ígérettel ellentétben azonban, a találmra ellenőrzött sza-

¹⁶ Egeresi: *A bibliai héber nyelv...*, 66–67.

¹⁷ Uo., 79.

¹⁸ A probléma tudományos nehézségének tudatában jelen írás szerzője, a gyakorlati szempontokat előtérbe helyezve, mind a ן, mind a ם átírására a HALOT-ból kölcsönzött ה karaktert választotta, mert a két betű kiejtése ma már azonos.

¹⁹ Egeresi: *A bibliai héber nyelv...*, 79.

²⁰ Elliger, Karl – Rudolph, Wilhelm (szerk.): *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990, 490.

vaknál ilyen kulturális kitekintést csak a *hanuka* (212.) és a *mezuza* (360.) esetében találtunk. Hiányérzetünk marad viszont az olyan kifejezéseknél, mint a *gaon* (102.), ahol csak az ivrit „lángész” jelentést adja meg, de nem szerepel a rabbinikus „középkori babilóniai jesiva vezetője” jelentés, valamint a gaonok korszakára való utalás, továbbá a *hag* (183.), *kaser* (322.), *moed* (355.), *menora* (384.), *masiaħ* (418.), *szukkot* (480.), *peszah* (569.) és *tora* (780.) kifejezéseknél is alapvető judaisztikai magyarázatokat várnánk.

A szótár magyar nyelvemlési igénnyel is fellép, „hogy csiszoljuk anyanyelvünket” (XV.), ami üdvözlendő, de ezzel kapcsolatban szintén található pontatlanság: a már hivatkozott הריג igénél szerepel a „hirigel” szlengszó (157.), amely helyesen a „hirig” főnév, azaz a הריגה („gyilkolás”, 158.), átvétele a jiddisen keresztül, hiszen a magyarban az ige képzett alak.

A szótár további célkitűzése, hogy konkordanciaként is szolgáljon, mert „a Héber Bibliában előforduló összes ragozott ige és ragozott főnév szerepel a szótárunkban” (XV.). A הריג igénél látjuk, hogy ez sajnos nem minden esetben teljesül, és különösen a ritkább, anomáliás alakoknál fordul elő még ez a hiány. Például az Ezékiel 32:19-ben található הַרְיֵגְךָ, amely egy – elvileg nem létező – hofal imperatívus, még igetörzs szinten sem szerepel a שׁוּב szócikkben felsorolt alakok között (734.). Pollák Kaim viszont említi.²¹

Rendkívül üdvözlendő törekvés az is, amit a szótár előszava úgy fogalmaz meg, hogy „szeretnénk, ha diákjaink fordítói munkáikban, igehirdetésre való készülésükben több lenne az önálló döntés, önálló munka.” (XV.). Ennek a célnak a megvalósításakor egy-egy esetben a további alaposabb, egyértelműbb útmutatásra lenne szükség, például az הַרְיֵגְךָ szócikknél (58.), ahol csak annyit találunk, hogy a szó jelentése vitatott, és az הַרְיֵגְךָ („lejtő”) szócikkre irányít anélkül, hogy – a HALOT-tal vagy Árus Lajossal ellentétben²² – valószínű jelentést vagy alternatívákat adna. Ez például az 5Mózes 33:2b²³ értelmezését nem segíti elő. Áldásos lenne, ha a szótár a BHS (*Biblia Hebraica Stuttgartensia*) kritikai apparátusa mellett figyelembe venné a *Biblia Hebraica Quinta Deuteronomium* kiadását, amely 2007 óta rendelkezésre áll, és ebben a *Masora Magnához* fűzött megjegyzések több és érthetőbb információval szolgálnak.²⁴

Ugyanakkor, a szótár számos esetben kifejezetten helyet ad az alternatív értel-

²¹ Pollák: Héber–magyar teljes..., 370.

²² Koehler – Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic...*, 93; Árus: *Ószövetségi héber–magyar...*, 779.

²³ הַרְיֵגְךָ לְמוֹתוֹ, RÚF: „jobbán lángoló tűzzel”, Károli 2011: „jobbja felől tüzes törvény volt számukra”, SZIT: „kedvükért délről a hegyekig hatolt”, IMIT: „jobbja felől a törvény tüze számukra”.

²⁴ McCarthy, Carmel (szerk.): *Biblia Hebraica Quinta. Fascicle 5: Deuteronomy*. Stuttgart: Deutsche Biblegesellschaft, 2007, 155–156.

mezéseknek is, és rögzült tudásunk újragondolására késztet, ami ráadásul néha jelentős exegetikai következményekkel is jár. Például kevés közismertebb mondat van a Bibliában, mint a Genézis 1:1–2, ahol azt olvassuk, hogy „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és pusztá volt, sötétség volt a mélység színén, és Isten Lelke lebegett a vizek felett” (Károli, 2011). Van azonban egy alternatív értelmezés is, amit először Rási²⁵ vetett fel a XI-XII. században, miszerint a szöveg valójában arról szól, hogyan nézett ki a világ, amikor Isten a „Legyen világosság!” kijelentéssel elkezdett teremteni, azaz rendet csinálni benne. Rási a הַיְשֵׁרָה szó alakja és a mondatnani szerkezet (status constructusban álló főnév + ragozott igealak, vö. Hóseás 1:2) alapján azt javasolja, hogy úgy kellene fordítani, hogy „Az ég és a föld teremtésének kezdetén, amikor a föld formátlan és üres volt, és Isten szelleme lebegett a víz fölött, és sötétség volt a mélység felszínén, Isten azt mondta: Legyen világosság!”²⁶ Ebben az értelemben fordít többek között a *JPS Tanakh*,²⁷ az *ArtScroll Stone Edition Tanach*,²⁸ az Egeresi által is idézett *New Revised Standard Version* (NRSV),²⁹ a *Common English Bible* (CEB)³⁰ és a francia *Traduction œcuménique de la Bible* (TOB)³¹.

A BHMSz a הַיְשֵׁרָה szócikknél (650.) említi ezt az értelmezést, amelynek keretében utal az NRSV megoldására. Emellett hivatkozik Király Gábor 2000-ben megjelent cikkére, amely Rásihoz hasonlóan (de őt nem említve) érvel az alternatív értelmezés mellett,³² amelynek az a teológiai következménye, hogy a teremtés nem az éggel és a földdel (és a vízzel) kezdődik, hanem a fénnel, tehát a Genézisben nem *ex nihilo* teremtés történik. Öröndetes, hogy ez az értelmezési alternatíva helyet kapott a szótárban, és Király Gáborral együtt – 23 év elteltével – továbbra is reméljük, hogy

²⁵ Rabbi Slómó Jicháki (1040–1105), középkori franciaországi rabbi és tudós, akinek szentírási és talmudi magyarázatai a rabbinikus kommentárirodalom legnagyobb tekintélyű szövegeivé váltak.

²⁶ Ben Isaiah, Abraham – Sharfman Benjamin: *The Pentateuch and Rashi’s Commentary: A Linear Translation into English*. 1: Genesis. Brooklyn: S.S. & R. Publishing Company, 1949, 1–5.

²⁷ *Tanakh: a New Translation of the Holy Scriptures According to the Traditional Hebrew Text*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1985.

²⁸ *Tanach: The Torah, Propeths, Writings: The twenty-four books of the Bible, Newly Translated and annotated*. Szerk. Nossou Scherman et al. ArtScroll Stone Edition. Brooklyn, N.Y.: Mesorah Publications, 1996.

²⁹ *The Holy Bible: Containing the Old and New Testaments: New Revised Standard Version*. New York: Oxford University Press, 1989.

³⁰ *The Common English Bible*. Nashville: The Common English Bible, 2010.

³¹ *La Bible: Traduction œcuménique. Notes intégrales, reliure rigide satin mat grenat sous étui*. Paris: Éditions du Cerf, 1975, 1988, 2004, 2010.

³² Király Gábor: Genézis 1,1-3: A rendteremtés kezdetén. = *Theológiai Szemle*, XLIII, 2000/3, 130–132.

„talán egyszer egy magyar bibliafordításban is találkozunk így vele”,³³ legalább megjegyzés szintjén. Bízunk benne, hogy ez a szótár hozzá tud majd járulni ennek megvalósulásához.

A szótár arámi része ugyanolyan áttekinthető, mint a héber. Itt nincs éregszerter, de nem is kell, mert a szókincs korlátozott volta miatt inkább zavaró lenne. Tartalmát tekintve ez a rész szintén a HALOT figyelembevételével készülhetett, mivel követi annak szócikkeit: az igealakok a gyökbetűk alá vannak csoportosítva, vannak csillagozott hipotetikus alakok, és a főnevek esetében a nyelvtani nemek nincsenek feltüntetve. Sajnos a szócikkek rendkívül tömörek, ennek megfelelően – a HALOT-tal ellentétben – kevésbé kidolgozott, mint a héber rész, és ez alapján valóban csak függelékről beszélhetünk.

A tömörség néha az érthetőség rovására megy, például a בנה (8o8.) hitpe'el alakja alatt találjuk azt az információt, hogy „part.: מִתְּבַנֵּה + acc. Ezsd. 5:8.”. Nehezen értelmezhető, hogy mire vonatkozik az accusativus megjegyzés egy olyan nyelv esetében, amelyben nincsenek névszói esetek, ezzel szemben a például a HALOT azt a felvilágosítást adja, hogy az arámiban az „épül valamiből” szerkezetben az építés anyaga az ige tárgya.³⁴ Ez a BHMSz vonatkozó részéből sajnos nem derül ki, ráadásul kritika nélkül átvesz egy olyan nyelvtani terminológiát, amely egyrészt régiesen latin alapú,³⁵ másrészt összemossa az alaktani és mondattani kategóriákat. Egy másik példa az Ezsdrás könyvében többször is felbukkanó עֵבֶר נִהְרָא־נִהְרָה („a folyón túl”) kifejezés, amely az újasszír, újbabiloni és óperzsa birodalmak Transz-Eufrátesz tartományának (Eber-Nari) arámi neve, de erre a BHMSz-ben semmilyen utalás sem található, ellentétben Pollák Kaimmal és a HALOT-tal.³⁶ Az elmondottak alapján az arámi szókincset tartalmazó rész alaposabb kidolgozása lenne kívánatos a jövőben.

Összefoglalva: a szótár lexikográfiai jelentőségének és pozitívumainak maradóktalan elismerése mellett sajnos a gondos elemzés során a feltárt hiányosságok és indokolatlan jellemzők (pl. a betűk paleohéber megfelelőjének megadása) problematikájára is szükséges rámutatni. Ugyanakkor, elkötelezetten a bibliai nyelvek magyarországi magyar nyelvű oktatása mellett, őszintén reméljük, hogy lesz ennek a kétségtelenül hatalmas munkának egy további, javított kiadása, amely mindannyiunk nagy öröme fog szolgálni.

Kiss András

³³ Uo., 132.

³⁴ Koehler, Ludwig – Baumgartner, Walter: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament, V: Aramaic Supplementary and Bibliography*. Leiden: Brill, 2000, 1835. A hivatkozott bibliai szöveg: וְהוּא מִתְּבַנֵּה אֶבֶן אֶלֶל („és az most kőtömbökből épül”).

³⁵ A latin terminológia félrevezető voltára maga Egeresi is felhívja a figyelmet a tankönyvében, lásd Egeresi: *A bibliai héber nyelv...*, 182.

³⁶ Pollák: *Héber–magyar teljes...*, 261. Koehler – Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic Lexicon...*, 1943.